

بررسی عوامل موثر بر کیفیت گزارشهای حسابرسی و تاثیر عوامل مذکور بر ضریب همبستگی تغییرات قیمت و تغییرات سود سهام

دکتر احمد یعقوب نژاد*
محمد امیری**

چکیده :

آگاهی از قابل اعتماد بودن اطلاعات مالی به دلایل مختلفی از جمله تضاد منافع ، پیچیدگی رویدادهای اقتصادی و ... از اهمیت ویژه برخوردار است . از طرف دیگر ورشکستگی به ت قصیر و تقلب شرکتهای بزرگ همچون **انرون** و **تایکو** و ... موجب شد مساله استفاده از خدمات حسابرسان مستقل و نظارت دقیق و توجه به کیفیت گزارشات حسابرسی ، مورد توجه جدی قرار گیرد . بر اساس تحقیقات گسترده انجام شده در دنیا از جمله دی آنجلو (1981) ، لام و چانگ (1994) ، چانتائو (2007) و ... عوامل موثر بر کیفیت گزارشهای حسابرسی شامل اندازه ، تنوع صاحبکار ، شهرت و ... می باشد و به موجب نظریه های غالب و پذیرفته شده در دنیا ، کیفیت گزارشات موسسات حسابرسی بزرگ نسبت به کوچک و موسسات حسابرسی غیرمتنوع و تخصص گرا نسبت به متنوع بیشتر است .

براین اساس در خصوص عوامل موثر بر کیفیت ، دو عامل تنوع صاحبکار (متنوع و غیرمتنوع) و اندازه (بزرگ و کوچک) که به صورت میدانی قابل تحقیق می باشد انتخاب و کیفیت حسابرسی نیز قرینه ای بر عدم قصور تلقی گردید . تحریفات با اهمیت کشف نشده در گزارشهای حسابرسی بعنوان نماد کیفیت انتخاب و بر این مبنا موسسات از نظر تنوع و اندازه مورد ارزیابی قرار گرفتند . از آنجائیکه بر اساس تحقیقات گسترده ، تاثیر عوامل موثر بر کیفیت بر واکنش بازار و تغییر سود هر سهم نیز اثبات شده بود ، بنابراین ضریب همبستگی بین تغییرات قیمت و سود سهام در دو بخش تنوع و اندازه مورد بررسی و آزمون قرار گرفته و بر اساس نتایج آزمون های انجام شده ، فرضیه های تحقیق مورد تائید قرار نگرفت . البته دلایل رد فرضیه ها را می توان در درون عوامل دیگری جستجو نمود و پاسخگویی به برخی از پرسش ها به انجام پژوهش های آتی موکول شده است .

واژه های کلیدی : ارزیابی کیفیت گزارش های حسابرسی ، درک از کیفیت ، اندازه گیری کیفیت ، اندازه موسسات، تنوع صاحبکاران

---

* دکتر احمد یعقوب نژاد ، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی
yagoob_Acc@yahoo.com

** محمد امیری ، کارشناس ارشد حسابداری و عضو جامعه حسابداران رسمی ایران
Mohamad Amiri 809@ gmail.com

مقدمه

گسترش روزافزون واحدهای اقتصادی و پیچیدگی آن، افزایش جدی سهم سهامداران کوچک در شرکت‌ها و به دنبال آن تضاد منافع، نیازهای نظارتی را بیش از پیش ضروری می‌نماید. در این محیط استفاده کنندگان برای تصمیم‌گیری به اطلاعات مختلفی از جمله اطلاعات مالی درباره بنگاه‌های اقتصادی نیاز دارند. در این رابطه صورتهای مالی بعنوان مهمترین مجموعه اطلاعات مالی شرکت‌ها و بیانگر نتایج فعالیت آنها محسوب می‌شود. اما مساله مهم تردید در مورد قابلیت اتکای اطلاعات مزبور است. عدم دسترسی مستقیم به اطلاعات، فرآیند تهیه آن و آثار زیان بار استفاده از اطلاعات گمراه‌کننده و مهمتر از آن تضاد منافع موجب افزایش تقاضا برای خدمات حسابرسی مستقل شده است. به دنبال ورشکستگی به تقصیر و تقلب شرکت‌های بزرگ و بعضاً چند ملیتی که باعث بدنامی مؤسسات بزرگ حسابرسی جهان و انحلال آنها گردید، نقش کیفیت حسابرسی و نظارت و دسترسی به اطلاعاتی قابل اعتماد و مربوط نقشی برجسته تر پیدا نمود و نهادهای قانون‌گذار و نظارتی مانند کمیسیون اوراق بهادار ایالات متحده امریکا

(SEC)¹ توجه خود را به کیفیت گزارش‌های مالی معطوف ساختند و به این ترتیب قوانینی نظیر قانون ساربنز آکسلی² امریکا (مصوب 2002)، "مقررات جدید فدراسیون حسابداری اروپا و ساختارهای نظارتی مانند هیات نظارت بر شرکت‌های سهامی عام" در آمریکا³ (PCAOB) شکل گرفت. قصور حسابرسی و در نتیجه ایجاد تردید در کیفیت کار حسابرسان به صورت جدی بر قیمت سهام در بازار سرمایه تاثیر گذاشت و علاوه بر آن اثر آن بر فرآیند تصمیم‌گیری منطقی استفاده کنندگان، تقاضای عمومی دال بر توجه بیشتر به قابلیت اعتماد گزارشهای حسابرسی و نظارت گسترده بر فعالیت حسابرسان را به دنبال داشته است.

در ایران در سالهای اخیر نظارت بر کار حسابرسان از طریق تشکیل کمیته‌های مختلف، وضع و اجرایی نمودن آئین‌نامه‌های گوناگون از جمله آئین‌نامه نظام راهبری شرکتی، شتاب بیشتری پیدا کرده است.

در مورد قابلیت اعتماد گزارشهای حسابرسی و عوامل موثر بر کیفیت گزارشها و اثرات عوامل مذکور بر واکنش بازار و تغییرات سود سهام شرکت‌ها، تحقیقات گسترده ای توسط محققان و متخصصان حسابداری و حسابرسی در سطح جهان صورت گرفته از جمله می‌توان به تحقیقات انجام شده توسط لی دانگ⁴ (2004)، دی آنجلو⁵ (1981)، لام و چانگ⁶ (1994)، چانتاولی و همکاران⁷ (2007) و بسیاری دیگر اشاره نمود.

¹ Security Exchange Commission

² Sarbanes Oxley

³ Public Company Accounting over sight board

⁴ Li Dang

⁵ De Angelo

⁶ Lam & Chang

⁷ Chantao Li et al

بیان مساله و ضرورت آن :

ارزش نهائی فعالیت حسابرسی در کمک به استفاده کننده برای تشخیص کیفیت اطلاعات دریافت شده می باشد ، از این رو استفاده کنندگان اطلاعات می بایست صلاحیت حسابرس را پذیرفته تا به اظهارنظر او اعتماد کنند و در شرایطی که اطمینان استفاده کنندگان جلب نشود هدف های حسابرسی به صورت کامل تحقق نمی یابد . از طرف دیگر بحران های گزارشگری مالی سال های اخیر که موجب فروپاشی شرکت های بزرگی گردید ، توجه محققان و مجامع حرفه ای را به افزایش قابلیت اعتماد گزارش های حسابرسی و کاهش قصور ، معطوف ساخت . با عنایت به موارد فوق ضروری است در بازار سرمایه ایران نیز کیفیت حسابرسی و متغیرهای موثر آن شناسایی شود . این موضوع می تواند موجب درک واقعی استفاده کنندگان از صورتهای مالی از " کیفیت واقعی گزارشهای حسابرسی" شده و در نهایت ایجاد زبان مشترک در خصوص کیفیت حسابرسی نتیجه نهایی آن خواهد بود . مساله از آنجائی اهمیت پیدا می کند که بدانیم در دو سال اخیر بر اساس گزارش داخلی رئیس کمیته حسابرسان معتمد بورس (پیگیری محقق) پرونده های موجود در کمیته حسابرسان معتمد بورس اوراق بهادار و هیات بدوی جامعه حسابداران رسمی (تا شهریور ماه 1386) بالغ بر 120 پرونده بوده که به نظر می رسد می تواند بیانگر این باشد که کیفیت حسابرسی در ایران می بایست مورد بازبینی قرار گیرد . با توجه به تحقیقات صورت گرفته و نظریه های غالب در دنیا ، متغیرهای تاثیرگذار بر کیفیت حسابرسی به شرح ذیل شناسایی و محقق به بررسی و تصمیم گیری پیرامون اجماع یا عدم اجماع در آنها خواهد پرداخت .

1) تنوع صاحبکاران حسابرسی - (نوع صنعت) :

تحقیقات گسترده در دنیا توسط آرونادا¹ (2004) ، کارسلو و همکاران² (1998) ، هوگان³ (1997) و ... نشان داد که تخصص گرائی موجب ارتقاء کیفیت گزارش حسابرسی خواهد شد .

2) اندازه مؤسسه حسابرسی - (تعداد صاحبکاران) :

تحقیقات گسترده در دنیا توسط وانگ و تئو⁴ (1993) ، کیم و همکاران⁵ (2003) ، دی آنجلو (1981) و ... نشان داد که بزرگی موسسات موجب ارتقاء کیفیت گزارش حسابرسی خواهد شد . همچنین بر اساس تحقیقات صورت گرفته توسط چانتائولی و همکاران (2007) ، کریستینسن و دمسکی⁶ (2004) ، هوج و همکاران⁷ (2000) و ... میتوان بیان نمود که متغیرهای مذکور می توانند بر تغییرات قیمت و سود سهام و همبستگی بین تغییرات مذکور تاثیرگذار باشند . لذا با توجه به محیط اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و حتی سیاسی ایران ، ضروری است که متغیر های فوق در ایران نیز مورد مطالعه و آزمون قرار گیرد .

تعاریف مرتبط با کیفیت حسابرسی :

¹ Arruneda

² Carcello et al

³ Hogan

⁴ Wong & Teao

⁵ Kim et al

⁶ Christensen & Demski

⁷ Hodge et al

1- دی آنجلو (1981) :

کیفیت حسابرسی را ارزیابی بازار از احتمال این موضوع تعریف کرده است که حسابرس اولاً تحریفات با اهمیت را کشف کند و ثانیاً تحریفات کشف شده را گزارش نماید . این تعریف بر این فرض استوار است که درک استفاده کنندگان از کیفیت حسابرسی (استنباط بازار) ، بیانگر کیفیت واقعی حسابرسی می باشد .

2- دیویدسون و نئو¹ (1993) :

کیفیت حسابرسی را توانایی حسابرس در کشف و حذف تحریفات با اهمیت و نیز کشف دستکاری انجام شده در سود خالص می داند .

3- تیتمان و ترومن² (1986) :

کیفیت حسابرسی را میزان صحت و درستی اطلاعاتی تعریف کرده اند که پس از حسابرسی در اختیار سرمایه گذاران قرار می گیرد .

4- پالمرز³ (1988) :

کیفیت حسابرسی به این عنوان تعریف می شود که صورتهای مالی حسابرسی شده ، عاری از تحریفات با اهمیت باشد . این تعریف بر نتایج حسابرسی تاکید می ورزد .

5- لام و چانگ (1994) :

کیفیت حسابرسی باید برای هر کار حسابرسی بطور جداگانه (به تفکیک خدمات انجام شده) ⁴ تعریف شود زیرا موسسه حسابرسی م ممکن است تمام حسابرسی های خود را در یک سطح کیفی مشابه اجرا و اعمال نکند.

مفاهیم اندازه گیری کیفیت حسابرسی :

1- پالمرز (1988) :

در رابطه با اندازه گیری کیفیت واقعی حسابرسی از میزان دعاوی حقوقی علیه حسابرسان استفاده می کند و مضافاً نشان داد که کیفیت حسابرسی و اندازه موسسه حسابرسی با یکدیگر همبستگی مثبت دارند .

2- دایز و گیروس⁵ (1992) :

بررسی کنترل کیفیت در موسسات را معیاری برای سنجش کیفیت واقعی حسابرسی تلقی می کند .

3- دیویدسون و نئو (1993) :

مقیاس اندازه گیری کیفیت حسابرسی را تفاوت بین سود پیش بینی شده و سود گزارش شده قرار داده و تفاوت بیشتر به معنی کیفیت حسابرسی بیشتر قلمداد می گردد . دامنه تحقیق مزبور شرکت های کانادایی می باشد .

4- لام و چانگ (1994) :

در کشور سنگاپور از آنجائی که سود پیش بینی شده نیز بطور جداگانه حسابرسی و تائید می شد نشان می دهند که اختلاف در سود پیش بینی شده و سود گزارش شده مستقل از کیفیت حسابرسی نمی باشد .

¹ Davidson & Neu

² Titman & Trueman

³ Palmrose

⁴ Service-by- Service Basis

⁵ Dies & Giroux

5- کریش نان وشوئر¹ (2000) :

مقیاس اندازه گیری کیفیت واقعی را گزارش عدم رعایت اصول حسابداری توسط موسسات می داند .

درک از کیفیت حسابرسی :

1- دی آنجلو (1981) :

دی آنجلو نتیجه می گ یرد که موسسات حسابرسی بزرگتر ، انگیزه کمتری برای رفتار فرصت طلبانه داشته و از این رو برداشت استفاده کنندگان از کیفیت حسابرسی ، آنان را در وضعیت بهتری قرار می دهد .

2- موریلند² (1995) :

بررسی نشان داد که الزامات کمیسیون بورس اوراق بهادار برای موسسات حسابرسی بزرگ دنیا موسوم به 4/5/6/8 بزرگ3 منجر به درک بهتر از کیفیت حسابرسی بالا توسط استفاده کنندگان شده است.

3- لی دانگ (2004) :

تحقیق وی نشان داد که برداشت استفاده کنندگان از کیفیت حسابرسی معرف کیفیت واقعی حسابرسی است. در بین تحقیقات انجام شده بیشتر متغ یر اندازه مورد استفاده قرار گرفته و فرض شده است که موسسات حسابرسی بزرگ کیفیت حسابرسی بالاتری نسبت به موسسات کوچکتر دارند . البته دو پیش فرض اصلی این موضوع (اولاً موسسات حسابرسی برای تمام صاحبکاران در تمام دوره های مالی کیفیت حسابرسی یکسانی ارائه کرده و ثانیاً کیفیت تمام موسسات حسابرسی بزرگ با کوچک یکسان می باشد) خود مورد چالش قرار دارد . در اظهارنظر حرفه ای ، حسابرس به دنبال آگاهی از یک واقعیت عینی بوده و دستیابی به آن معمولاً غیرممکن خواهد بود . اعتقاد واقعی که همان آگاهی از واقعیت عینی است به نگرش ذهنی باورکننده و هم چنین وجود یک واقعیت بستگی دارد .

اهمیت کیفیت حسابرسی در رابطه با دستیابی به اهداف آن :

¹ Krishnan & Scheuer

² MoreLand

³ روند تاریخی ادغام موسسات بزرگ دنیا از 8 به 6 و سپس به 5 و نهایتاً به 4 موسسه :

هشت موسسه حسابرسی بزرگ در دنیا تا سال 1989 مشتمل بر موسسات ذیل بود :
1- آرتور آندرسن 2- کوپرز لیبراند 3- آرتوریانگ 4- ارنست و وینی 5- کی پی ام جی (با ادغام موسسات حسابرسی گروه کی ام جی و پیت مارویک ایجاد شد) 6- دیلویت ، هسکینز وسل (با ادغام موسسات حسابرسی دیلویت ، سل ، و هسکینزایجاد شد) 7- پرایس واترهاوس 8- توش راس

در سال 1989 از یک سو با ادغام آرتوریانگ و ارنست و وینی و از طرف دیگر با ادغام توش راس و دیلویت 6 موسسه بزرگ حسابرسی شکل گرفت در سال 1998 با ادغام پرایس واترهاوس با کوپرزولیبراند به 5 موسسه حسابرس بزرگ تبدیل شدند . با انحلال موسسه حسابرسی آرتورآندرسن در سال 2002 پس از رسوایی حسابرسی شرکت انرون ، در وضعیت فعلی چهار موسسه بزرگ دنیا عبارتند از :

1- ارنست ویانگ 2- کی پی ام جی 3- پرایس واترهاوس کوپرز 4- دیلویت توش توماتسو به اختصار به این موسسات بزرگ ، 4/5/6/8 بزرگ و در مقابل به سایر موسسات حسابرسی ، 4/5/6/8 غیر بزرگ گفته می شود .

بطوری که بحث شد ، در فرآیند گزارشگری اطلاعات حسابداری ، هدف حسابرس زدودن تحریفات و اشتباهات احتمالی موجود در اطلاعات حسابداری است . گرچه حسابرسی عموماً منجر به تولید اطلاعات جدید اقتصادی نمی شود ، اما می تواند ارزش اطلاعات اقتصادی تهیه شده بوسیله فرآیند حسابداری را افزایش دهد . لذا ، ارزش نهایی فعالیت حسابرسی اعتبار بخش ی به صورتهای مالی می باشد . موفقیت خدمات حرفه ای در ایفای رسالت خویش در گرو کیفیت مطلوب خدمات ارائه شده است و احراز کیفیت مطلوب بر مبنای رعایت اصول و ضوابط پذیرفته شده حاکم بر حسابرسی میسر خواهد بود . به عبارتی دیگر ، موفقیت حسابرسی در رابطه با دستیابی به اهداف خود ، منوط به رعایت استانداردهای حسابرسی می باشد .

با در نظر گرفتن شرایط جدید اقتصادی ایران و تحولات بنیادین چندین سال گذشته ، اهمیت اطلاعات حسابداری برای تصمیم گیری های اقتصادی ، بیش از همیشه قابل لمس است . پیرو اهمیت اطلاعات حسابداری و با لحاظ کردن نقش حسابرسی در فرآیند گزارشگری مالی ، همان میزان اهمیت نیز باید به حسابرسی تعمیم داده شود .

تعریف کیفیت حسابرسی و نماد آن در تحقیق حاضر :

در تحقیق حاضر به اقتباس از تعریف دی آنجلو (1981) کیفیت حسابرسی به شرح ذیل تعریف شده است :

«حسابرس تحریفات با اهمیت صاحبکار را کشف و آنرا گزارش نماید»

در تحقیق حاضر کیفیت حسابرسی مترادف با عدم قصور و در رابطه با اندازه گیری آن ، تعدیلات سنواتی بعنوان نماد کیفیت و تعدیلات سنواتی با اهمیت افشاء نشده بعنوان قصور حسابرس تلقی شده است .

عوامل شش گانه اصلی موثر بر کیفیت حسابرسی در متون و پیشینه

موضوع تحقیق :

با توجه به مبانی نظری مورد مطالعه ، متغیرهایی که لیدی که کیفیت حسابرسی را تحت تأثیر خود قرار داده و در دنیا عمدتاً مورد استناد قرار گرفته بشرح ذیل مورد تحلیل و جمع بندی قرار خواهند گرفت :

تنوع صاحبکار :

تجربه نشان می دهد وجود صاحبکاران متعدد ، تعدد صنعت ، مهارت در صنعت خاص ، کیفیت گزارش های حسابرسی را بنا به دلایل مختلفی تحت تأثیر قرار می دهد . موسسات حسابرسی دارای صاحبکاران گوناگون در یک صنعت خاص مخاطرات تجاری و عملیاتی آن صنعت را به خوبی درک می کنند . برعکس ، موسسات حسابرسی که صاحبکاران متعدد در یک صنعت نداشته باشند ، احتمالاً درک عمیق و جامعی از مخاطرات ذاتی آن صنعت نخواهند داشت . محققان نشان داده اند که حسابرسی که به تخصص گرای روی می آورند از کیفیت حسابرسی بالاتری برخوردار هستند . طبق بررسی کرس ول و همکاران¹ (1995) حسابرسی که در حسابرسی صنایع خاصی تخصص دارند ، به دلیل ارائه خدمات با کیفیت بالاتر همواره درخواست حق الزحمه بالاتری دارند . حسابرسان صنعت برای حفظ شهرت در حسابرسی آن صنایع از انگیزه قوی تری نیز برخوردارند .

¹ Craswell et al

بنیتوآرونادا (2004) نشان داد که حسابرسان با تخصص ویژه در حسابرسی یک صنعت خاص به دو دلیل عمده کیفیت حسابرسی بالاتری دارند

اول : آشنایی بیشتر با مسایل و مشکلات حسابداری و حسابرسی آن صنایع به دلایل اجرای مداوم حسابرسی آن ، دوم : وجود انگیزه برای کسب و حفظ شهرت در حسابرسی آن گروه از صنایع خاص .
هوگان (1997) معتقد است که پیچیده شدن صنایع دلیل افزایش نیاز به تخصص گرایی است . تخصص گرایی ، موجب ارائه خدمات با کیفیت بالاتر می شود .

الزاماتی که در آمریکا در پی تشکیل هیات نظارت بر شرکت های سهامی عام (PCAOB) و تصویب قانون ساربنزآکسلی در سال 2002 در آمریکا ایجاد شده است ، موضوع تنوع صاحبکاران و قبول حسابرسی های بیشتر را منوط به تحقق کیفیت م ناسب حسابرسی نموده اند . با این تعریف موضوعی ، می توان تنوع صاحبکار را بعنوان معیار قابل قبول در تعیین کیفیت حسابرسی مورد آزمون قرار داد .

در ایران در سال 1385 از 77 موسسه حسابرسی معتمد بورس تعداد 17 موسسه حداقل در پنج صنعت مختلف فعالیت داشته و بررسی تنوع و تاثیر آن بر کیفیت از این منظر قابل انجام می باشد .

اندازه موسسه حسابرسی :

تحقیقاتی که در زمینه اندازه حسابرسی و تاثیر آن بر کیفیت حسابرسی انجام شده است ، به وجود ارتباط بین آن دو اشاره دارند . کریش نان 1 (2003) ، زو و همکاران 2 (2001) پالمرز (1988) در بررسی رابطه بین اندازه موسسه حسابرسی و تاثیر آن بر کیفیت ، دعاوی مطرح شده علیه حسابرس را به عنوان ملاکی از کیفیت موسسه حسابرسی فرض کرده و آن را آزمون کردند .

بیر و شریدهار 3 (2006) ، میزان ثروت موسسه حسابرسی برای جبران خسارت احتمالی ناشی از عدم کیفیت حسابرسی و در نتیجه قصور احتمالی حسابرس را به عنوان ملاکی از کیفیت موسسه حسابرسی در نظر گرفتند .
تئو و وانگ (1993) نشان دادند که 4 موسسه بزرگتر حسابرسی نسبت به 4 موسسه کوچکتر همواره دارای کیفیت حسابرسی بیشتری بوده اند .

کیم و همکاران (2003) نشان داده اند که تفاوت اثربخشی موسسات حسابرسی بزرگ باموسسات حسابرسی کوچک از تضاد بین انگیزه مدیران شرکت ها و حسابرسان در گزارشگری نشأت می گیرد . آنها دریافتند که موسسات حسابرسی بزرگ در پیشگیری از دستکاری سود ، اثربخشی بیشتری از موسسات کوچک دارند .

لام و چانگ (1994) ارتباط بین کیفیت حسابرسی و اندازه موسسه حسابرسی را از طریق کشف اشتباه در پیش بینی سود در بازار اولیه سهام سرمایه سنگاپور بررسی کرده اند . آنها دریافتند که بطور کلی موسسات حسابرسی بزرگ لزوماً کیفیت حسابرسی بهتری از موسسات حسابرسی کوچک ارائه نمی دهند .

پترونوی و بیسلی 1 (1996) هیچ اختلاف سیستماتیکی در ادعاهای افراد زیان دیده از موسسات حسابرسی بزرگ در مقابل موسسات حسابرسی کوچک پیدا نکرده اند .

¹ Krishnan

² Zhou et al

³ Beyer & Shiridhar

کلیولینوکس² (1999) نشان داده است که موسسات حسابرسی بزرگ نسبت به موسسات کوچکتر از انگیزه قوی تری برای حفظ شهرت از طریق صدور گزارش صادقانه (کشف تحریفات با اهمیت و افشاء آن) برخوردار هستند زیرا، تصور در کشف تحریفات با اهمیت منجر به تضعیف بازار خدمات حسابرسی می شود.

دی آنجلو (1981) اندازه موسسه حسابرسی را از طریق تعداد صاحبکاران آن اندازه گیری نموده و استدلال می کند حسابرس سانی که دارای صاحبکاران بیشتری هستند، زیان بیشتری را به خاطر تصور در کشف و گزارش تحریفات با اهمیت متحمل می شوند. او معتقد است که موسسه های حسابرسی بزرگتر به دلیل دسترسی به منابع و امکانات بیشتر برای آموزش حسابرسان خود و انجام آزمون های مختلف، خدمات حسابرسی را با کیفیت بالاتری ارائه می کنند. دی آنجلو با استفاده از روش تحلیلی نشان داد که بین اندازه موسسه حسابرسی و درک (برداشت) بازار از کیفیت حسابرسی، ارتباط مثبت وجود دارد.

به هر حال، این فرض اساسی با ابهام مواجه است. یعنی توانایی بازار در ارزیابی درست از کیفیت حسابرسی نامشخص است. نتایج مطالعات نشان می دهد که اندازه فقط ممکن است نشان دهنده درک (برداشت) استفاده کنندگان از کیفیت واقعی حسابرسی باشد. نیو و داویدسون (1993) نشان داده اند که موسسه های حسابرسی بزرگ صاحبکاران بزرگتری دارند، از این رو توقع بازار برای کشف تحریفات موجود در صورت های مالی از حسابرسان افزایش می یابد. علاوه بر آن، شواهد تجربی حاکی از این است که موسسه های حسابرسی بزرگتر دارای کیفیت حسابرسی برتری هستند، زیرا از منابع و امکانات بهتری برای آموزش حسابرسان در انجام دادن حسابرسی، نسبت به موسسه های کوچکتر برخوردار هستند.

با توجه به نظریه غالب در دنیا کیفیت گزارش حسابرسی موسسات بزرگ می تواند نسبت به سایر موسسات بیشتر باشد. در ایران در سال 1385 نه موسسه بزرگ حسابرسی معتمد بورس و وظیفه حسابرسی حدود 50% از شرکتهای بورس را بعهده داشته و هر یک حداقل 10 شرکت بورسی را بدون واسطه حسابرسی می کردند. لذا سوال مطرح شده این خواهد بود که آیا موسسات حسابرسی بزرگ ایران انگیزه بیشتری برای افشاء تحریفات با اهمیت داشته و کیفیت گزارش حسابرسی با اندازه موسسه رابطه معنی داری دارد؟

شهرت حسابرس:

شهرت حسابرس می تواند به اندازه ای مهم باشد که بازار سرمایه و فعالان آن ممکن است کیفیت حسابرسی را بر اساس شهرت او و نه توانایی اش برای کشف و گزارش اشتباهات با اهمیت صورتهای مالی ارزیابی نمایند (هوگان، 1997).

واتز و زیمرمن³ (1986) استدلال می کنند که شهرت و اعتبار، انگیزه ای برای مستقل ماندن حسابرسان است. کسب اعتبار از طریق گزارشگری موارد نقض، پرهزینه است، اما پس از تحقق، تقاضا برای خدمات حسابرسی و حق الزحمه آنان افزایش یافته و اعتبار حسابرس بعنوان ضمانت استقلال وی تلقی می شود.

¹ Petroni and Beasley

² Clive Lennox

³ Wattes and Zimmerman

بنستون¹ (1975) اعتقاد دارد که اهمیت کسب شهرت ، انگیزه ای قوی برای حفظ استقلال توسط حسابرسان است . هر گونه مصالحه بر سر استقلال حسابرسان منجر به از دست رفتن محبوبیت و در نتیجه تضعیف بازار خدمات حسابرسی می شود .

با عنایت به سوابق تحقیقاتی فوق می توان شهرت حسا برس را بعنوان ملاکی جهت ارزیابی بازار سرمایه از کیفیت حسابرسی تعریف نمود و رابطه تعداد کارهای ارجاعی به حسابرس و شهرت حسابرس را مورد بررسی قرارداد .

سازوکارهای نظارت و کنترل بر حسابرسی :

به دنبال وقوع بحران های مالی دهه اخیر ، توجه به سازوکار نظارت بر حسابرسی بیشتر شده و هیات های نظارتی تاسیس گردید . موریلند (1995) در تحقیق خود نشان داد که چگونه الزامات SEC در مورد 6 موسسه بزرگ حسابرسی (در حال حاضر 4 موسسه بزرگ) ، قابلیت پذیرش عمومی بازار سرمایه از کیفیت حسابرسی را تحت تاثیر قرار می دهد . با توجه به سوابق فوق و علاوه بر آن بر اساس تحقیقات بیروشریدهار (2006) یکی از مواردی که موجب گزارشگری خلاف واقع نتایج ارزیابی حرفه ای حسابرس می شود ، نامناسب بودن سازوکار نظارت و کنترل های حسابرسی است .

روشن است که سیستم نظارت اثر بخش حسابرسی اعم از کمیته های حسابرسی ، تهیه و رعایت آئین نامه های مختلف پیرامون موضوع کنترل (از جمله آئین نامه حاکمیت شرکتی) و کمیته های حسابرسان معتمد ، موثر بر کیفیت حسابرسی است .

سازوکارهای کنترل و نظارت بر حسابرسی در ایران در وضعیت فعلی مجموعه ای شامل عوامل زیر می باشد :

- 1) الزامات جامعه حسابداران رسمی و آئین نامه نظارت حرفه ای (نظارت خود انتظام بر حرفه) .
- 2) الزامات بورس و قوانین و آئین نامه های مصوب آن از جمله دستورالعمل موسسات حسابرسی معتمد بورس مصوب مرداد ماه 1386 و آئین نامه های مرتبط با ضوابط تعیین شده در این رابطه و علاوه بر آن آئین نامه جدید تحت عنوان آئین نامه نظام راهبری شرکتی در شرکتهای پذیرفته شده بورس .
- 3) الزام پاسخگویی حسابرس مطابق شکل قانونی موسسات (شکل تضامنی موسسات و مسئولیت نامحدود (شرکاء) .

نحوه انتخاب حسابرس و روابط مالی با صاحبکاران :

اصولاً وابستگی غیرمتعارف به صاحبکاران ، ریسک حسابرسی را زیاد کرده و حسابرس استقلال لازم را از دست می دهد زیرا برای حسابرس پیامدهای اقتصادی با اهمیتی در نتیجه از دست دادن صاحبکار در زمان کشمکش و اختلاف نظر با مدیریت دنبال دارد . نحوه انتخاب حسابرس و وابستگی مالی حسابرس به مشتریان و قرار گرفتن آنها در وضعیت وسوسه انگیز می تواند انگیزه ای را برای چشم پوشی از تحریفات با اهمیت ایجاد کند .

پالمرز (1986) به این نتیجه رسید که رابطه مستقیمی بین کیفیت حسابرسی و حق الزحمه او وجود دارد و تحمیل حق الزحمه بیشتر توسط موسسات بزرگتر به صاحبکار ، بدین معنی است که کیفیت خدمات حسابرسی آنها مطلوبتر است .

¹ Beneston

فرانکل و همکاران¹ (2002) در مقاله خود به بررسی نقش حق الزحمه حسابرسان و میزان ثروت موسسه حسابرسی در ارتباط با دستکاری سود توسط مدیریت پرداخته و نشان داده است که هرگاه حسابرسان از نظر درآمد، وابستگی مالی بیشتری به صاحبکار داشته اند مدیریت سود آن صاحبکار بیشتر از صاحبکاران دیگر بوده است. دای و شوآرت² (1995) نشان دادند که هر چه میزان منافع مالی حسابرسان نسبت به صاحبکاران بیشتر باشد صدور گزارش صادقانه (کشف تحریفات با اهمیت و افشاء آن) از اهمیت بیشتری برخوردار می شود. در ایران نیز نحوه انتخاب حسابرس و انگیزه حق الزحمه مورد توافق با صاحبکاران، می بایست مورد آزمون قرار گیرد. چگونگی گزینش حسابرس و میزان منصفانه بودن حق الزحمه حسابرس می تواند بر کیفیت گزارش تاثیرگذار باشد.

مدت زمان روابط با صاحبکاران و تداوم آن :

در صورتیکه دو شرکت یکسان از هر نظر، مورد رسیدگی یک موسسه قرار گیرد ولی مدت زمان رسیدگی و سالهای مورد رسیدگی هر دو شرکت یکسان نباشد و مدت زمان رسیدگی یکی از آنان طولانی تر از دیگری باشد به دو دلیل زیر لزوماً کیفیت گزارش حس ابرسی یکسانی را به دنبال ندارد :

1) شناخت بیشتر از سیستم کنترل های داخلی و صنعت صاحبکار در سنوات طولانی، توانائی حسابرسی را در کشف تحریفات با اهمیت افزایش می دهد.

2) بدلیل افزایش ارتباطات طولانی در سنوات مختلف میزان استقلال حسابرس کاهش یافته و ممکن است از انحرافات چشم پوشی شود. در کشورهای مختلف از جمله آمریکا، انجمن حسابداران رسمی اعضاء خود را مکلف نموده اند، هر هفت سال یکبار کار رسیدگی به شرکتهای بورسی را از یک شریک به شریک دیگر انتقال دهند. در رابطه با ایران در سازمان حسابرسی نیز مدت زمان چرخش کار در بین مدیران سازمان حدود سه سال یکبار مبنا قرار گرفته و نتیجه گیری می شود به جهت کاهش میزان استقلال افزایش سنوات مورد رسیدگی موجب کاهش کیفیت خواهد شد.

اثر گذاری عوامل موثر بر کیفیت بر تغییرات قیمت سهام و سود هر سهم :

بر اساس تحقیقات انجام شده در دنیا و سوابق موجود عوامل موثر بر کیفیت گزارش حسابرس نظیر شهرت، اندازه، تنوع و... حسابرس، می تواند بر تغییرات قیمت سهام و سود هر سهم تاثیر گزار بوده و طی تحقیقات مختلف اثر گزارش حسابرس بر واکنش بازار مورد بررسی قرار گرفته است.

کریستنسن و دمسکی (2004) در تحقیقی درخصوص اثر محافظه کاری و کیفیتی حسابرسی بر ارزش سهام شرکت ها در بازار، نتیجه گرفتند که ارزش سهام صاحبکار با انتخاب نوع حسابرس تغییر می نماید.

چانتائولی و همکارانش (2007) در تحقیقی معیار ارزیابی کیفیت حسابرسی را ضریب واکنش سود قراردادده و نشان دادند که رابطه مثبتی بین اندازه موسسه و درک سرمایه گذار از کیفیت سود وجود دارد. تئوووانگ (1993) با استفاده از ضریب تغییر سود، کیفیت گزارش حسابرسی را آزمون کردند.

¹ Frankel et al

² Die & SHOWARTER

مویزر¹ (1997) در تحقیقی به این نتیجه رسید که شرکت‌های هائی که حسابرسان خود را از پنج بزرگ به غیر پنج بزرگ تغییر می دهند با واکنش منفی بازار سهام روبرو می شوند . هوج و همکاران (2000) طی تحقیقی نشان دادند که عکس العمل بازار نسبت به گزارشهای مالی صاحبکارانی که حسابرس آنان شهرت بیشتری داشته باشد مثبت است . فریت و اسمیت² (1992) نشان داده اند که شرکت های دارای تنگناهای مالی ، با استفاده از حسابرسان متخصص آن صنعت ، بازار را نسبت به قابل اعتماد بودن گزارش های مالی خود مجاب می کنند . با عنایت به سوابق تحقیقات انجام شده ، تغییرات سود سهام و قیمت سهام و مضافاً ضریب همبستگی تغییرات قیمت و سود سهام می تواند بعنوان معیارهای تاثیرپذیر از عوامل موثر بر کیفیت گزارش حسابرسی مورد آزمون قرار گیرند .

جمع بندی نهائی :

از آنجائی که برخی از عوامل موثر بر کیفیت گزارشات حسابرسی عمدتاً از طریق پرسشنامه قابل بررسی بوده از جمله شهرت حسابرس و روابط مالی با صاحبکار و علاوه برآن بدلیل جدید بودن آئین نامه نظام راهبری شرکتی و فقدان تجربه کمیته حسابرسی در ایران و جدید بودن دستورالعمل موسسات حسابرسی معتمد بورس و هم چنین به جهت سوابق محدود موسسات حسابرسی عضو جامعه در زمان تحقیق حاضر و با در نظر گرفتن برخی محدودیتهای خاص در وضعیت فعلی ، بررسی موارد فوق الذکر در قالب یک تحقیق کاربردی و با جمع آوری اطلاعات مورد نیاز به روش میدانی در حال حاضر قابل انجام نیست . لذا در خصوص بررسی کیفیت گزارش حسابرسی ، عوامل اصلی و موثر که در متون و سوابق تحقیق بسیار مورد توجه محققان قرار گرفته و به روش میدانی قابل تحقیق است بشرح ذیل انتخاب گردید :

تنوع صاحبکاران :

در تحقیق حاضر تنوع صاحبکار عبارت است از اینکه موسسه حسابرسی حسابرسی یک یا چند صنعت را بعهده داشته باشد . در بخش تنوع صاحبکاران ، حسابرسانی که حداقل در 5 صنعت ، حسابرسی شرکتهای بورسی را عهده دار می باشند متنوع و در کمتر از پنج صنعت غیر متنوع تلقی گردید . در این رابطه از 77 موسسه حسابرسی معتمد بورس 17 موسسه متنوع و 60 موسسه دیگر در موسسات غیر متنوع طبقه بندی گردید .

اندازه موسسه :

در تحقیق حاضر منظور از اندازه موسسات حسابرسی عبارت است از اینکه موسسه حسابرسی ، حسابرسی چه تعداد از شرکت های بورسی را بر عهده داشته باشد . در بخش اندازه موسسه ، حسابرسانی که حسابرسی حداقل 10 شرکت بورسی را بعهده دارند بعنوان بزرگ و مابقی بعنوان کوچک یا غیر بزرگ تلقی گردیدند . در این زمینه از جمع 77 موسسه حسابرسی معتمد

¹ Moizer

² Frith & Smith

بورس ، تعداد 9 موسسه حسابرسی که حدود 50% از شرکتهای بورسی را رسیدگی می کنند بعنوان موسسات بزرگ و 68 موسسه دیگر در طبقه بندی موسسات غیر بزرگ (کوچک) قرار گرفتند.

معیار کیفیت انتخابی :

نماد کیفیت گزارش حسابرسی ، تعدیلات سنواتی با اهمیت منعکس شده در صورتهای مالی سنوات 84 و 85 شرکتهای انتخابی قرار گرفته و شرکتهای انتخابی که دارای تعدیل سنواتی با اهمیت مطابق فرمول سطح

اهمیت دستورالعمل سازمان حسابرسی بودند ، گزارش حسابرسی سال ما قبل آنها مطالعه و در صورتیکه تحریف مذکور در گزارش حسابرس درج نشده باشد بعنوان تحریفات افشا نشده و به نشانه عدم کیفیت و یا قصور حسابرسی تلقی گردید . در این تحقیق تحریفات با اهمیت ناشی از تغییر در برآورد در خصوص عامل اندازه با مقایسه در سطح موسسات بزرگ با غیر بزرگ (کوچک) و در خصوص عامل تنوع با مقایسه در سطح موسسات متنوع با غیر متنوع مورد ارزیابی قرار میگیرد .

همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم :

با توجه به توضیحات قبلی بلحاظ اینکه عوامل موثر بر کیفیت گزارش حسابرس بر تغییرات قیمت سهام (واکنش بازار) و تغییر سود هر سهم می تواند اثرگذار باشد ، ضریب همبستگی بین تغییرات متوسط قیمت و تغییرات سود هر سهم (در سنوات 84 و 85) در بخش اندازه با مقایسه در سطح موسسات بزرگ با کوچک و در بخش تنوع با مقایسه ضریب همبستگی تغییرات مذکور در سطح موسسات متنوع با غیر متنوع مورد بررسی و آزمون قرار میگیرد .

فرضیه های تحقیق:

فرضیه 1: تنوع کار موسسات حسابرسی بر کیفیت گزارشهای حسابرسی آنها اثر گذار است .

فرضیه 2 : اندازه موسسات حسابرسی بر کیفیت گزارشهای حسابرسی آنها تاثیر گذار است.

فرضیه 3 : همبستگی میان تغییرات قیمت و تغییرات سود هر سهم شرکت هایی که توسط موسسات حسابرسی شده اند که کارهای غیر متنوع دارند نسبت به همبستگی میان تغییرات قیمت و تغییرات سود هر سهم شرکت هایی که توسط موسسات حسابرسی شده اند که کارهای متنوع دارند، بیشتر می باشد.

فرضیه 4 : همبستگی میان تغییرات قیمت و تغییرات سود هر سهم شرکتهایی که توسط موسسات حسابرسی بزرگ حسابرسی شده اند نسبت به همبستگی میان تغییرات قیمت و تغییرات سود هر سهم شرکتهایی که توسط موسسات حسابرسی کوچک حسابرسی شده اند، بیشتر می باشد.

متدولوژی تحقیق و گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات :

روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی است و شیوه جمع آوری داده ها ، کتابخانه ای می باشد ، ابزار تحقیق نیز صورتهای مالی و

گزارشات حسابرسی موجود در آرشیو بورس است . قلمرو تحقیق حاضر ، شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و از نظر زمانی سالهای 84 و 85 می باشد .

پس از گردآوری و تلخیص داده ها، با استفاده از نرم افزارهای اکسل و SPSS تجزیه و تحلیل های لازم بر روی داده ها انجام شده است. در خصوص بررسی تنوع و اندازه ، با توجه به اینکه نوع داده های جمع آوری شده از نوع داده های پیوسته و عددی (کمی) بوده ، آزمون آماری متناظر این وضعیت

آزمون تی استیودنت زوجی با نمونه های مستقل بوده است . علاوه بر آزمون مذکور ابتدا از آزمون لون (Leven) برای بررسی فرضیه تساوی واریانسها استفاده شده و آنگاه با استفاده از آزمون تی استیودنت زوجی با نمونه های مستقل فرضیات اصلی تحقیق مورد آزمون قرار گرفته است . در خصوص بررسی وضعیت همبستگی میان تغییرات قیمت و سود هر سهم ابتدا با استفاده از آزمون کولم وگروف- اسمیرنوف (K-S) این مهم را که آیا داده های جمع آوری شده از توزیع نرمال پیروی می کنند یا خیر استفاده شده و آنگاه بر اساس نتایج آزمون نرمال بودن، از آزمونهای اسپیرمن و پیرسون برای بررسی همبستگی استفاده شده است .

جامعه آماری :

الف) در مرحله اولیه جامعه آماری جمع کل 436 شرکت پذیرفته شده در بورس بوده که از این تعداد 14 شرکت بدلیل نبود اطلاعات کافی حذف و تعداد به 422 شرکت کاهش یافته است .

جدول 1 توزیع فراوانی شرکتها بر اساس تنوع و اندازه موسسات حسابرسی

تنوع صاحبکاران موسسه حسابرسی		اندازه موسسه حسابرسی		تعداد شرکت های رسیدگی شده
غیر متنوع	متنوع	غیر بزرگ	بزرگ	
143	279	205	217	
60	17	68	9	تعداد موسسات حسابرسی

ب) در مرحله بعد با توجه به فرضیه های تحقیق ، شرکت هایی که قدر مطلق تعدیلات سنواتی افشاء نشده آنها بزرگتر از صفر و یا صفر بوده تعیین شدند . تعداد این دسته از شرکتها در دو سال 287 شرکت سال بود .

ج) با توجه به فرضیه های تحقیق و بررسی تعدیلات سنواتی ، مواردیکه بر اساس فرمول دستورالعمل سطح اهمیت سازمان حسابرسی با اهمیت بوده و در گزارش حسابرسی سال قبل درج نشده بود بعنوان حسابرسی بی کیفیت تلقی گردید .

جدول 2 توزیع فراوانی شرکتها بر اساس کیفیت حسابرسی

تنوع صاحبکاران موسسه حسابرسی		اندازه موسسه حسابرسی		افشاء شده/کم (باکیفیت)
غیر متنوع	متنوع	غیر بزرگ	بزرگ	
81	145	120	106	

				اهمیت)
29	32	35	26	بی کیفیت (افشاننده و با اهمیت)

د) در رابطه با تغییرات قیمت و تغییرات سود سهام حداقل نمونه مورد نیاز بر اساس فرمول ذیل تعیین و نهایتاً جدول 3 بیانگر توزیع کامل فراوانی نمونه های آماری با توجه به فرضیات تحقیق می باشد .

$$n = \frac{N \times (z_{\alpha/2})^2 \times pq}{\varepsilon^2 \times (N-1) + (z_{\alpha/2})^2 \times pq}$$

در فرمول فوق N بیانگر حجم جامعه مورد مطالعه می باشد، $Z_{\alpha/2}$ سطح اطمینان جامعه آماری با فرض نرمال بودن توزیع می باشد که در این تحقیق سطح اطمینان $(1-\alpha = 95\%)$ و مقدار خطا $(\alpha = 5\%)$ در نظر گرفته شده، P بیانگر احتمال موفقیت و q بیانگر احتمال شکست می باشند که در تحقیق حاضر احتمال هر یک از آنها برابر با 0.5 می باشد. همچنین ε بیانگر دقت برآورد می باشد که این مقدار در تحقیقات معمولاً بین 0/01 تا 0/1 انتخاب می شود که در تحقیق حاضر مقدار دقت برآورد 0/1 در نظر گرفته شده است.

جدول 3 توزیع فراوانی نمونه آماری با توجه به فرضیات تحقیق

تنوع صاحبکاران موسسه حسابرسی		اندازه موسسه حسابرسی		وضعیت	دسته فرضیات
غیر متنوع	متنوع	غیر بزرگ	بزرگ		
110	177	155	132	نمونه مورد استفاده	کیفیت حسابرسی
27	53	38	42	حداقل نمونه مورد نیاز طبق فرمول	تغییرات EPS
48	83	69	62	نمونه مورد استفاده	
27	53	38	42	حداقل نمونه مورد نیاز طبق فرمول	P تغییرات
33	73	49	57	نمونه مورد استفاده	

4- آزمون فرضیات مربوط به کیفیت حسابرسی

4-1- آزمون فرض مربوط به تاثیر تنوع کار موسسه حسابرسی بر کیفیت حسابرسی

سوال	آیا حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای متنوع دارند، از کیفیت بیشتری برخوردار می باشد؟	
فرضیات پژوهشی	فرض صفر: H_0	کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای غیر متنوع دارند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای متنوع دارند، اختلاف معنی داری ندارد.
	فرض یک: H_1	کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای غیر متنوع دارند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای متنوع دارند، اختلاف معنی داری دارد.
فرضیات آماری	فرض صفر:	$H_0: \mu_1 = \mu_2$
	فرض یک:	$H_1: \mu_1 \neq \mu_2$

آماره های گروه

تنوع کد	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
با شرکتهای حسابرسی موسسه متنوع	177	.0236598036	.11477621615	.00862710870
با شرکتهای حسابرسی موسسه متنوع غیر	110	.0266362730	.04960467923	.00472962059

آزمون نمونه های مستقل

F	سطح معناداری	t	درجه آزادی	سطح معنادار (دو دامنه)	تفاوت میانگین	تفاوت خطای استاندارد	95% فاصله اطمینان تفاوت	
							حد بالا	حد پایین
.316	.575	.143	205	.886	.0000000225	.00000001577	-0.0000002884	.00000003335
		.161	166	.873	.0000000225	.00000001405	-0.0000002548	.00000002999

با توجه به سطح معنی داری بدست آمده برای آزمون تساوی واریانسها ($\text{sig}=0.575$) که بزرگتر از 0.05 می باشد، می توان بیان نمود که فرض تساوی واریانسهای دو گروه نمونه تایید شده است و ت جزیه و تحلیل برابری میانگینها می بایست بر اساس پیش فرض تساوی واریانسها انجام شود. با این وصف با توجه به سطح معنی داری بدست آمده برای آزمون مقایسه زوجی نمونه های مربوط به موسسات حسابرسی متنوع و غیرمتنوع ($\text{sig}=0.886$) که بزرگتر از 0.05 می باشد، می توان بیان نمود که کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای غیر متنوع دارند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی شده اند که کارهای متنوع دارند، اختلاف معنی داری ندارد. بنابراین فرض صفر تایید شده و این بدین معناست که تنوع کار موسسات حسابرسی بر کیفیت حسابرسی تاثیر گذار نمی باشد.

آزمون انجام شده

نتیجه

4- آزمون فرضیات مربوط به کیفیت حسابرسی

2-4- آزمون فرض مربوط به تأثیر اندازه موسسه حسابرس بر کیفیت حسابرسی

سوال	آیا حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی بزرگ حسابرسی شده اند نسبت به حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی کوچک حسابرسی شده اند، از کیفیت بیشتری برخوردار می باشد؟
فرضیات پژوهشی	فرض صفر: H_0 کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی بزرگ حسابرسی شده اند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی کوچک حسابرسی شده اند، اختلاف معنی داری ندارد. فرض یک: H_1 کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی بزرگ حسابرسی شده اند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی کوچک حسابرسی شده اند، اختلاف معنی داری دارد.
فرضیات آماری	فرض صفر: $H_0: \mu_1 = \mu_2$ فرض یک: $H_1: \mu_1 \neq \mu_2$

آماره های گروه

اندازه کد	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
تعدیل مطلق قدر نشده افشاء سنواتی یافته تعدیل	132	.0273972151	.13178031036	.01147000376
با شرکتهای موسسه حسابرسی بزرگ با شرکتهای موسسه حسابرسی کوچک	155	.0225893089	.04492118673	.00360815655

آزمون انجام شده

آزمون نمونه های مستقل

F		سطح معناداری		t		درجه آزادی		سطح معناداری (دو دامنه)		تفاوت میانگین		تفاوت خطای استاندارد		95% فاصله اطمینان تفاوت حد بالا / حد پایین	
تعدیل مطلق قدر افشاء سنواتی یافته تعدیل شده	2.178	.142	.782	205	.435	.00000001228	.00000001570	.00000001868	.00000004324	انحراف ها برابر فرض شده	انحرافها برابر فرض نشده	تفاوت میانگین	تفاوت خطای استاندارد	حد بالا	حد پایین
				101.906	.487	.00000001228	.00000001761	.00000002265	.00000004721						

همانگونه که بیان شد به منظور تعیین تأثیر اندازه موسسه حسابرس بر کیفیت حسابرسی از آزمون تی استیودنت با نمونه های مستقل استفاده شده است. برای انتخاب اطلاعات لازم برای تجزیه و تحلیل، ابتدا می بایست آزمون فرض د یگری به منظور تعیین تساوی واریانسهای دو گروه نمونه انجام می شد (برای این مهم معمولاً از آزمون لیون (Leven) استفاده می شود). با توجه به سطح معنی داری بدست آمده برای آزمون تساوی واریانسها (sig=0.142) که بزرگتر از 0.05 می باشد)، می توان بیان نمود که فرض تساوی واریانسهای دو گروه نمونه تایید شده است و تجزیه و تحلیل برابری میانگینها می بایست بر اساس پیش فرض تساوی واریانسها انجام شود . با این وصف با توجه به سطح معنی داری بدست آمده برای آزمون مقایسه زوجی نمونه های مربوط به موسسات حسابرسی بزرگ و کوچک (sig=0.435) که بزرگتر از 0.05 می باشد)، می توان بیان نمود که کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی بزرگ حسابرسی شده اند با کیفیت حسابرسی شرکتهایی که توسط موسساتی حسابرسی کوچک حسابرسی شده اند، اختلاف معنی داری ندارد . بنابراین فرض صفر تایید شده و این بدین معناست که اندازه موسسات حسابرسی بر کیفیت حسابرسی تأثیر گذار نمی باشد.

نتیجه آزمون

5- آزمون همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم

1-5- تست نرمال بودن داده های مربوط به همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم

سوال	فرض صفر: H0	فرض یک: H1
فرضیات پژوهشی	داده های جمع آوری شده برای بررسی همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم از توزیع نرمال تبعیت می نمایند.	داده های جمع آوری شده برای بررسی همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم از توزیع نرمال تبعیت نمی نمایند.
فرضیات آماری	فرض صفر: $H_0: F(X) = F_e(x)$	فرض یک: $H_1: F(X) \neq F_e(x)$

آزمون دوموگروف - اسمیرنوف								
تغییرات قیمت هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی کوچک	تغییرات سود هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی کوچک	تغییرات قیمت هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی بزرگ	تغییرات سود هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی بزرگ	تغییرات قیمت هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی متنوع	تغییرات سود هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی متنوع	تغییرات قیمت هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی متنوع	تغییرات سود هر سهم شرکتها با موسسه حسابرسی متنوع	تعداد
49	69	57	62	47	69	73	83	تعداد
0.3105	0.9771	0.3712	1.0162	0.2788	1.2707	0.3759	0.8939	میانگین ارامترهای نرمال (2)
0.40000	2.04623	0.46601	2.09081	0.39151	2.74262	0.45182	1.84050	انحراف استاندارد
0.243	0.317	0.220	0.337	0.244	0.322	0.220	0.315	بالاترین حد
0.243	0.252	0.220	0.337	0.244	0.293	0.220	0.309	تفاوت ها
-0.219	-0.317	-0.214	-0.315	-0.238	-0.322	-0.204	-0.315	منفی
1.702	2.636	1.657	2.650	1.671	2.676	1.876	2.869	تکوموگروف - المیزنف مقدار
0.006	0.000	0.008	0.000	0.008	0.000	0.002	0.000	سطح معناداری (آزمون دودامنه)

1- توزیع آزمون نرمال است .
2- از داده ها محاسبه شده .

با توجه به سطح معنی داری بدست آمده برای آزمون نرمال بودن داده های جمع آوری شده برای بررسی همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم که در خصوص تمامی موارد کوچکتر از 0.05 می باشد، می توان بیان نمود که داده های جمع آوری شده برای بررسی همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم از توزیع نرمال تبعیت نمی کنند . بنابراین فرض صفر رد می شود و این بدین معناست که برای آزمون همبستگی تغییرات قیمت و سود هر سهم می بایست از آزمون متناظر ناپارامتریک اسپیرمن استفاده گردد. متناظر این آزمون در صورتی که فرض نرمال بودن تایید می شد، آزمون پیرسون بوده است .

نتیجه تحقیق و تفسیر آن :

همانگونه که در جداول 4 و 5 منعکس می باشد فرضیه های مورد تحقیق در سطح معنی داری 95% مورد تائید قرار نگرفت . با توجه به اینکه اساس و پایه تحقیق حاضر ، تحقیقات گسترده صورت گرفته در دنیا توسط دی آنجلو (1981) ، پالمرز (1988) ، چانتائولی و همکاران (2007) ، لی دانگ (2004) و بسیاری دیگر بود ، با این وجود در چارچوب بررسی و تحقیق صورت گرفته ، اثبات شد که ارتباط معنی داری بین عوامل مطرح شده در مفروضات تحقیق و کیفیت حسابرسی در ایران وجود ندارد . در این رابطه می بایست دلایل رد فرضیه ها را در درون عوامل دیگری جستجو نمود که با توجه به وزن و تاثیر قابل ملاحظه آن ، نظریه های غالب و پذیرفته شده دنیا را در ایران کم رنگ و بدون تاثیر جلوه می دهد . البته ضمن اینکه پاسخ قطعی به پرسش های موجود در این رابطه را میبایست به انجام تحقیقات آتی موکول نمود ولی به استناد مطالب ذکر شده در متون و پیشینه تحقیق و تحقیقات دامنه دار انجام شده در بازارهای مالی و سرمایه در ایران ، دلایلی که می تواند در رد فرضیه های تحقیق نقش داشته باشند بشرح ذیل طبقه بندی می شود :

انطباق درک و برداشت از کیفیت با واقعیت ها :

برداشت " بازار کارآمد" از کیفیت حسابرسی باید معرف کیفیت واقعی حسابرسی باشد و این موضوع توسط محققان مختلف از جمله لی دانگ و دی آنجلو اثبات شده و فرضیه های مورد تحقیق نیز در واقع به نوعی درک و برداشت از ارتباط عوامل ذکر شده با کیفیت و اثرگذاری متقابل آنها بود . این موضوع بعنوان یک باور قابل طرح بوده و نیاز به بررسی و تحقیق داشت . در این رابطه گفتار زیبای اندیشمند بزرگ برتراندراسل قابل ذکر است که اظهار می دارد یک باور زمانی نادرست است که با واقعیت تطابق نداشته باشد . وی باور از واقعیت را به شرح زیر تعریف می کند (نیکخواه ، 1377) .

« ذهنیت به وجود آورنده واقعیت نیست ، بلکه به وجود آورنده باور است . عاملی که باور را عینی می سازد واقعیت است ، وجود یا نبود یک واقعیت زاییده ذهنیت شخص باور کننده نیست.» . بدین ترتیب دیده میشود که اگر برداشت از کیفیت حسابرسی ، کیفیت واقعی حسابرسی را منعکس نکند ، استفاده از درک استفاده کنندگان صورتهای مالی بعنوان شاخص "کیفیت واقعی حسابرسی" بحث برانگیز می باشد .

تاثیر دانش و خواسته های استفاده کنندگان از اطلاعات :

یکی از مهمترین عوامل در استفاده از اطلاعات با کیفیت به سطح دانش و درک استفاده کنندگان بر می گردد . به رغم اینکه خدمات حسابرسی و کیفیت انجام آن در سالهای اخیر افزایش یافته ولی تا رسیدن به حد مطلوب فاصله زیادی دارد و یکی از دلایل این امر این است که برخلاف کشورهای پیشرفته جامعه ایران نسبت به اطلاعات مالی و کیفیت آن آگاه و حساس نیست و در حد الزامات قانونی با موضوع برخورد می شود (راثی ، 1382) . در واقع به نظر می رسد در ایران نقش اقتصادی حسابرسی بعنوان محرک اصلی تقاضا برای حسابرسی با کیفیت بالا کم اهمیت جلوه می نماید .

تاثیر سبک رفتاری سرمایه گذار :

نتایج تحقیقات گسترده انجام شده نشان می دهد بسیاری از نابسامانی ها در بازارهای مالی با استفاده از تئوریهای مربوط به بازار کارا قابل توجیه نیست . تصمیمات سرمایه گذاری تنها تحت تاثیر شاخص های اقتصادی و عقلانیت قرار ندارد بلکه مقوله هائی از قبیل افق سرمایه گذاری ، میزان تحمل مخاطره و ... تاثیر بسزائی در سبک رفتاری سرمایه گذار دارد . یافته های مبحث علوم رفتاری ، حتی اغلب مفروضات اساسی تئوریهای مالی استاندارد را نیز نقص می کند (صدقی خوراسگانی ، 1383) . با این وجود بررسی سبک رفتاری در ایران از این رویکرد جای بررسی و تحقیقات گسترده خواهد داشت .

تاثیر ساختار اقتصادی حاکم بر ایران :

ساختار اقتصادی حاکم بر ایران یکی از دلایل منطقی رد مفروضات تحقیق تلقی می شود . اقتصاد ایران بطور غالب دولتی است (رائی ، 1382) و عمدتاً تغییرات آن تحت تاثیر عوامل و خط و مشی های سیاسی و جهت گیریهای سیاسی و مواضع اتخاذ شده قرار داشته است . بطور مثال در زمینه های انرژی هسته ای ؛ تحولات عراق ، افغانستان و ... از عوامل بسیار پررنگ و ق ابل ملاحظه بوده بنحوی که در چند سال اخیر تاثیر اعلام خبر به بازار و حتی پیشی گرفتن انتظارات از حوادث (حسینی پور ، 1386) ، بازارهای مالی ایران را تحت الاشعاع خود قرار داده است . به جهت اهمیت موضوع و ارتباط واکنش بازار و درک استفاده کنندگان از کیفیت حسابرسی ، نتایج برخی از تحقیقات در زمینه حاکمیت سلطه دولتی و ناکارآمدی بازارهای پولی و مالی به نقل از مطالب منتشره در پایگاه اطلاع رسانی بازار سرمایه ایران (بازار مالی روزانه مدرن ، 1385) به شرح آتی ارائه می شود که می تواند در رد مفروضات تحقیق اثرگذار باشند :

الف) بیش از 80% ارزش بازار سهام به صورت مستقیم و غیرمستقیم در اختیار نهادهای دولتی و نیمه دولتی از قبیل صندوق های بازنشستگی و تامین اجتماعی ؛ بانک های دولتی ، شرکت های بیمه دولتی و ... قرار داشته و این موضوع اثبات کننده حاکمیت بی رقیب سلطه دولتی در ایران می باشد .

ب) بورس ایران بعنوان یکی از بازارهای اصلی سرمایه که در تحقیق حاضر الگوی تحقیق قرار گرفته است هم از نظر وسعت (ارزش بازار) و هم از نظر عمق (حجم معاملات روزانه) کوچک می باشد و قابل مقایسه با بازارهای بورس جهان نمی باشد به نحویکه ارزش بازار بورسی ایران با حدود 46 میلیارد دلار در رتبه بسیار پائین نسبت به بورسهای معتبر جهان قرار گرفته (ارزش بازار بورس نیویورک 20 تریلیون دلار می باشد) . از 420 شرکت بورسی ، حدود یکصد شرکت غیرفعال بوده و سهام کمتر از 200 شرکت به طور مرتب مورد معامله قرار می گیرد ، که حاکی از نبود عمق می باشد و مضافاً کمتر از 10 شرکت بزرگ بورسی متعلق به تعداد کمی از صنایع اصلی ، مالک بیش از 50% ارزش کل بورس تهران هستند .

ج) قیمت های ویژه سهام در اولین عرضه عمومی سهام اغلب تابع تصمیمات و سیاست خاص می باشد .

د) سهامداران جزء ، در بورس افراد تازه وارد بوده و به صورت تفننی دست به معامله می زنند . آنها دریافت دائمی و مرتب سود سهام را به افزایش ارزش سهام ترجیح می دهند .

با عنایت به مطالب فوق این موضوع محرز می شود که بورس ایران از نظر وسعت و عمق کوچک می باشد . اما مفروضات تحقیق حاضر در بازارهایی مورد تأیید قرار گرفته که قابل قیاس با بازار سرمایه فعلی در ایران نیست . وابستگی قابل توجه بورس ایران به تعداد معدودی از شرکتهای سرمایه گذاری و تعلق بخش عمده ارزش سهام بازار بورس به دولت و نهادهای وابسته ، نشان می دهد که تصمیمات اقتصادی در راستای جهت گیریهای خاصی صورت گرفته و تابع الگوها و شرایط رقابتی و بازار کارآمد نیست . بدین ترتیب تغییرات سود سهام و قیمت آن نیز می تواند با عرف متداول و معمول دنیا همخوانی نداشته باشد .

نقش رعایت استانداردهای پذیرفته شده حسابرسی :

یکی از مهمترین ارکان استان داردهای پذیرفته شده حسابرسی ، آموزش و صلاحیت حرفه ای و برنامه ریزی می باشد . از آنجائی که حسابرسی خود از معدود خدماتی است که صرفاً متکی به نیروی انسانی است ، از اینرو چگونگی جذب و تعیین حق الزحمه و آموزش مستمر از موضوعات در خور توجه می باشد .

فرض اساسی بر این است که موسسات بزرگتر امکان جذب نیروهای مستعد و توانمند اما گرانقیمت را داشته و در خصوص آموزش مستمر کارکنان ، امکانات و منابع بیشتری در اختیار دارند با توجه به رد مفروضات ، در تحقیقات بعدی این موضوع مهم می تواند مورد توجه قرار گیرد .

نقش حسابخواهی و نظارت بر موسسات :

در ایران نظارت و حسابخواهی جدی در سطح موسسات بعمل نیامده و در نتیجه در گذشته حسابرس نگران زیر سوال قرار گرفتن در حرفه نبوده است . اما در دو سال اخیر به تدریج قوانین در سطح سازمان بورس و جامعه حسابداران رسمی شکل گرفت (رأی ، 1382) . با این وجود ، حسابخواهی و نظارت بعنوان سازوکارهای موثری در اعمال کیفیت و بهبود مستمر آن تلقی شده و در صورت وضع قوانین متناسب و اجرای صحیح آن می تواند عامل مهمی در ترغیب موسسات به افزایش سطح کیفیت فعالیت خود باشد .

نقش چگونگی انتخاب حسابرس و تداوم زمان ارتباط و روابط مالی حاکم

بر موسسات :

در کشورهای مختلف از جمله آمریکا ، انجمن حسابداران رسمی اعضاء خود را مکلف نموده اند هر هفت سال یکبار کار رسیدگی به شرکتهای بورسی را از یک شریک به شریک دیگر انتقال دهند ولی با توجه به شواهد تجربی ، انتخاب حسابرس در ایران معمولاً تابع یکی از الگوهای زیر می باشد :

(1) نحوه شناخت و ارتباط حسابرس با مدیران ارشد هلدینگ ها و شرکت های سرمایه گذاری بعنوان متولیان و مجامع . در این زمینه نقش ارتباطات بسیار حائز اهمیت است و بعنوان فرمول کلی در ایران تعویض حسابرس توسط صاحبکار بسیار سهل تر از بدست آوردن صاحبکار جدید توسط حسابرس می باشد .

با توجه به حاکمیت دولتی و تعلق بخش قابل ملاحظه ای از شرکتهای بورسی ایران به تعداد معدودی از شرکتهای سرمایه گذاری ، قاعدتاً انتخاب حسابرسان نیز تابع جهت گیری و تفکرات حاکم بر تعداد معدودی از تصمیم گیرندگان ذیربط در مجامع شرکتهای می باشد . در این رابطه می توان سازمان حسابرسی و مفید راهبر را بعنوان نمونه های بارز

مطرح نمود که بالغ بر 99 شرکت بورسی را در سال 85 مورد رسیدگی قرار داده اند .

(2) بعضاً در انتخاب حسابرس توسط مجامع به شهرت حسابرس توجه شده که در این مقوله بعضاً نام افراد ، مطرح می باشد (نیاز است مقوله شهرت بعنوان عامل تاثیرگذار بر کیفیت مورد بررسی قرار گیرد) . شایان ذکر است از آنجائیکه در رابطه با تعیین حق الزحمه و میزان منصفانه بودن آن و مدت زمان ارتباط حسابرس و شرکت ، جامعه حسابداران رسمی فاقد آئین نامه و دستورالعمل خاص می باشد ، مجموعه عوامل فوق می تواند موجب شود که عواملی نظیر تنوع و اندازه موسسات کم اهمیت جلوه نماید .

نقش تیمها و گروههای تخصصی ویژه هر صنعت در موسسات حسابرسی ایران :

با توجه به اینکه طبق شواهد تحقیق حاضر یک موسسه حسابرسی بعضاً در صنایع مختلف از جمله صنایع بانکی ، نساجی ، غذایی و آشامیدنی ، لاستیک و ... فعالیت دارد و در صورت عدم وجود گروهها و تیم های تخصصی و ویژه هرصنعت قاعداً موضوع کیفیت تحت الاشعاع قرار می گیرد ، بر این اساس وضعیت نیروهای تخصصی در موسسات را می توان بعنوان موضوع تحقیقات آتی مورد بررسی قرار داد .

پیشنهاد :

با توجه به رد فرضیه های این تحقیق که تاکید بر این دارد که اندازه و تنوع موسسات حسابرسی بر کیفیت گزارش حسابرسی و مضافاً بر همبستگی میان تغییرات قیمت و تغییرات سود هر سهم بدلیل شرایط جاری در ایران تاثیر معنی داری ندارد ، پیشنهاد می شود عوامل فوق برای بررسی کیفیت گزارش حسابرسی مورد استفاده و استناد قرار نگیرد . این تحقیق پاسخگوئی به برخی پرسشها را به انجام پژوهشهای آتی موکول نموده که در قالب پیشنهادات آتی قابل بررسی است .

پیشنهادات برای تحقیقات آتی :

- 1- اگر بازار در شرایط خاصی نتواند کیفیت واقعی حسابرس را به درستی ارزیابی کند درک از کیفیت حسابرس دیگر معرف کیفیت واقعی حسابرسی نخواهد بود . بنابراین موضوع تحقیق جدیدی که رودر روی محققان قرار می گیرد این است که (لی دانگ ، 2004) : « چرا درک بازار از کی فیت حسابرسی نمی تواند بیانگر کیفیت واقعی حسابرس باشد »
- 2- در صورت ثبات اقتصادی در آینده ، با بازنگری و تعریف مجدد عوامل مورد بررسی در تحقیق حاضر شامل اندازه و تنوع و با نگاه و رویکرد جدید در آینده ، می توان نقش عوامل مذکور بر کیفیت را مجدداً ، مورد بررسی قرار داد .
- 3- نظارت بر حرفه توسط موسسات دولتی یا ش به دولتی بر افزایش کیفیت گزارشهای حسابرسی تاثیر گذار است « بررسی نقش نظارت خود انتظام بر حرفه » .
- 4- کمیته حسابرسی با اعضاء متخصص بر افزایش کیفیت کنترلهای داخلی و نهایتاً افزایش کیفیت گزارشهای حسابرسی تاثیرگذار است « در صورت اجرائی شدن آئین نامه نظام راهبری شرکتها » .

- 5 - شهرت حسابرسی (سابقه موسسه / سابقه شرکاء و امثالهم) با کیفیت گزارشهای حسابرسی رابطه معنی داری دارد .
- 6 - چرخشی شدن انجام حسابرسی در بین موسسات و یا شرکاء بر افزایش کیفیت گزارشهای حسابرسی تاثیر گذار است .
- 7 - وجود تیمهای تخصصی در موسسات بر کیفیت گزارشهای حسابرسی تاثیر گذار می باشد .
- 8 - وجود نیروهای کیفی و میزان منصفانه بودن حق الزحمه کارکنان حسابرسی بر کیفیت گزارشهای حسابرسی تاثیرگذار می باشد .

منابع و ماخذ

- آذر عادل و دیگران (1378) «آمار و کاربرد آن در مدیریت»، چاپ هفتم ، انتشارات سمت .
- استانداردهای حسابرسی ایران ، نشریه شماره 124 ، انتشارات سازمان حسابرسی.
- اصول حسابرسی ، نشریه 105 ، انتشارات سازمان حسابرسی .
- آقایی ، پروین (1381) «عوامل موثر بر کیفیت حسابرسی مستقل و از دیدگاه حسابرسان مستقل و استفاده کنندگان خدمات حسابرسی» ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه الزهراء .
- حساس یگانه ، یحیی (1378) «تاثیر گزارش حسابرسان مستقل بر تصمیم گیری استفاده کنندگان» رساله دکتری ، دانشگاه علامه طباطبایی .
- حسینی پور ، سید محمدرضا (1386) «تاثیر اخبار سیاسی بر قیمت‌های سهام» ، مقاله (پایگاه اطلاع رسانی بازار سرمایه ایران) .
- جعفری ، علی (1385) «عوامل موثر بر کیفیت حسابرسی» ، رساله دکتری ، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جوانبخت ، سیامک «استانداردهای کنترل کیفیت» ، شماره 30 .
- دستور العمل حسابرسی ، ارزیابی نتایج حاصل از اجرای آزمون ج زئیات ، انتشارات سازمان حسابرسی .
- رانی ، جواد (1378) «اثربخشی عملکرد کمیته کنترل کیفیت» ، حسابرس ، شماره 30 .
- ریاحی ، عبدالله و علیرضا ، معطوفی (1386) «نقش متغیرهای مالی به مشارکت افراد در بازار سرمایه» ، مقاله (پایگاه اطلاع رسانی بازار سرمایه ایران) .
- صدقی خوراسگانی ، حسین (1386) «شناسائی ، بررسی و توصیف سبک های غالب رفتاری سرمایه گذاران در بازار سهام تهران» ، مقاله (پایگاه اطلاع رسانی بازار سرمایه ایران) .
- لنگری ، محمود (1379) «بررسی و اندازه گیری میزان رعایت عوامل کنترل کیفیت در حسابرسی های مستقل در ایران و شناسایی موانع و مشکلات موجود» پایان نامه دکتری ، دانشگاه علامه طباطبایی .
- مجموعه قانون و مقررات جامعه حسابداران رسمی ایران ، (1383) نشریه 147 ، انتشارات سازمان حسابرسی .
- مداحی ، آزاده (1383) «اثر بخشی فرآیند حسابرسی در کشف اشتباهات و تحریفات با اهمیت در صورتهای مالی» ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه علامه طباطبائی .
- _____ ، (1385) «بازار مالی روزانه مدرن» ، مقاله (پایگاه اطلاع رسانی بازار سرمایه ایران) .

نيكخواه آزاد ، علي (1377) «كميته مسئول تدوين بيانيه هاي مفاهيم بنيادي حسابرسي ، بيانيه مفاهيم بنيادي حسابرسي» ، انتشارات سازمان حسابرسي .

- Carcello , J.V.,R.H. Hermanson . and N.T.McGrath (7992) "Audit Quality Attributes : The Perceptions of Audit Partners , Preparers , and Financial Statement Users" Auditing : A Journal of Practice and Theory , Vol.11,No.1 , pp . 1-15.
- Chantao Li , Frank M. Song . and Sonid M L Wrong (2007) "Audit firm size and perception of Audit Qaulity : Evidences from Lometitve Audit market in China" Janury , pp .1-17.
- Christensen,J.,and J.S.Demski (2007) "Reporting Discretion and Auditing" , Working Paper,University of Florida .
- Benito Arunanda (2004) "Audit Failure and the Crises of Auditing".European Business Organization Law Review.(5) , pp .634-643.
- Be yer , A . and Shiridhar (2006) " Effects of Multiple Clients on Audit Reports' Journal of Accounting research , pp 29-51.
- Dang Li (2004) " Assessing actual Audit Quality " Drexel university Phiddelphia . PA , Ph . D Thesis .
- Davidson, R. A. and D.Neu (1993) "A Rote on Association Between Audit Firm Size and Audit Quality" Contemporary Accounting Research , Vol. 9, No. 2 , pp . 479-488 .
- DeAngelo, L. E (1981) "Auditor Size and Audit Quality". Journal of Accounting and Economics. Vol. 3, No. 3 , pp 183-199.
- Dies , D . R . and G . A Giroux (1992) "Determinants of Audit Quality in the Public Sector" The Accounting Review , Vol . 67 , No .3 , pp .462-479.
- Firth , M . and A Smith a (1992) "Selection of Auditor Firms by Companies in the New Issues" Market Applied Economics , Vol . 24, No . 87 , pp .247-255.
- Frankel , M , Jhonson , F . and Nelson , k (2002) "The Relation Between Auditors fees, Non – Audit Services and Earning Quality " , Accounting Review , 77(4) , pp . 71-106.
- Hodge, F., P. Hopkins, and J. Pratt (2000) "Classification Discretion, Reporting Reputation, and Disclosure Credibility: The Case of Hybrid Securities" , Working Paper,Indiana University.
- Hogan, C . E (1997) "Costs and Benefits of Audit Quality in the IPO Market : a self - Selection Analysis" , The Accounting Review . Vol . 72 , No . 1 , pp . 67-86.
- Kim, J.,R.Chung, and M. Firth (2003) "Auditor Conservatism,Asymmetric Monitoring and Earnings Management" , Contemporary Accounting Research , Vol. 20, No. 2 , pp . 323-359.
- Krishnan , J . and P.C . Scheuer (2000) "The Differentiation of Quality Among Auditors : Evidence from the Not – for – Profit Sector Auditing" , A Journal of Practice and Theory , Vol . 19 , No .2 , pp . 9-26.

- Lam,S.and. S.Chang (1994) "Auditor Service Quality and Auditor Size: Evidence from Initial Public Offerings in Singapore" , Journal of International Accounting, Auditing and Taxation. Vol. 3, No. 1 , P. 103.
- Lennox , G.S (1999) "Auditor Size : An Evaluation of Reputation and Deep Pockets Hypotheses" , Journal of Business Finance and Accounting , Vol . 26,No .7/8 , pp 779-805 .
- Moizer , p (1997) "Auditor Reputation : the international Empirical Evidence" , International Journal of Auditing , pp . 61-74.
- Moreland , k . A (1995) "Criticisms of Auditors and the Association Between Earnings and Returns of Client Firms" , Auditing , Vol . 14, No . 1 , pp. 94-104.
- Palmrose , Z (1988) "An Analysis of Auditor Litigation and Audit Service Quality" , The Accounting Review , Vol . 64, No . 1 , pp. 55-73.
- Petroni , K . and M. Beasley (1996) "Errors in Accounting Estimates and their Relation to Audit Firm Type" , Journal of Accounting Research , Vol . 34 , No.1, pp . 151-171.
- Teoh , S . H . and T . J . Wong (1993) "Perceived Auditor Quality and the Earnings Response Coefficient" , The Accounting Review , Vol . 68 , No . 2 , pp . 346-366.
- Titman , S , and B . Trueman (1986) "Information Quality and the Valuation of New Issues" , Journal of Accountig and Economics , Vol . 5 , No . 2 , pp . 159-172.
- Wattes , R . L. and J . L . Zimmerman (1986) "Positive Accounting Theory" , Englewood Cliffs , N.J.: Prentice – Hall , Inc .